

Motion till riksdagen 2025/26:4148

av **Ulrika Westerlund m.fl. (MP)**

med anledning av prop. 2025/26:246 Skärpta regler för unga lagöverträdare

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår regeringens förslag i de delar det avser en sänkning av straffbarhetsåldern till 13 år.
2. Riksdagen avslår regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken (1962:700) i de delar det avser 29 kap. 7 §.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med lagförslag om nödvändiga följdändringar och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör genomföra en översyn av reglerna om ungdomsreduktion och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

För Miljöpartiet är det självklart att samhället ska agera kraftfullt mot grov brottslighet, det gäller även när barn begår mycket allvarliga brott. För oss är det lika självklart att reaktionen måste vara träffsäker och effektiv och leda till att barnet får en chans till rehabilitering och återanpassning. Regeringens förslag i proposition 2025/26:246 går dessvärre i motsatt riktning och kommer att innebära en tydlig förskjutning, inte bara i synen på unga lagöverträdare, utan också från förebyggande, sociala och vårdande insatser till ökad repression mot barn och unga.

Regeringens förslag att sätta barn i fängelse har mött brett och kraftfullt motstånd från flera olika delar av samhället. Institutet för mänskliga rättigheter, Rädda Barnen, Barnombudsmannen, Brå och Socialstyrelsen är bara några av de aktörer som tydligt pekat på att det är en mycket dålig idé att barn så unga som 13 år ska kunna dömas till fängelse. Även myndigheter och professioner som kommer att möta barnen i praktiken har ifrågasatt förslaget: Kriminalvården bedöms sakna resurser och kompetens för att

hantera barn i den här åldern, Polismyndigheten varnar för att reformer i den här riktningen kan leda till att ännu yngre barn dras in i kriminalitet, och både Åklagarmyndigheten och Advokatsamfundet lyfter risk för tillämpningsproblem och rättsosäkerhet.

Miljöpartiets utgångspunkt är tydlig: barn är barn. Barn och unga som begår brott ska hållas ansvariga – men på ett sätt som är förenligt med barnkonventionen och bygger på kunskap om barns utveckling, barns behov och vad som faktiskt minskar risken för att begå nya brott. Att sätta barn i fängelse är ett radikalt avsteg från en lång svensk rätts-tradition av att särbehandla barn och unga i straffrättsligt hänseende. Principen bygger på erfarenheten att straffrättsliga ingripanden mot unga människor måste anpassas till den unges brist på mognad, impuls kontroll och att bedöma konsekvenserna av sitt handlande.

Miljöpartiet ställer sig därför inte bakom regeringens förslag, med undantag för de delar som handlar om att påföljden ungdomsövervakning skärps, att regleringen vid misskötsamhet av påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst skärps och att gränsen för när bevistalan ska väckas sänks.

Miljöpartiet pekar ut en annan riktning: Behåll straffmyndighetsålder vid 15 år och reformera insatserna hos Sis. När barn begår grova brott är det samhällets misslyckande. Samhällets misslyckanden ska inte dumpas över på barnens axlar. Vi vill i stället se tidigt förebyggande insatser, stärkta insatser hos Sis och en trygg utslussning.

Sänkt straffmyndighetsålder strider mot barns rättigheter

Barnkonventionen är svensk lag. Den kräver att barnets bästa ska beaktas i alla åtgärder som rör barn och att frihetsberövande av barn endast får användas som en sista utväg och under kortast lämpliga tid. FN:s barnrättskommitté har tydligt uttalat att den lägsta straffbarhetsåldern inte bör sättas under 14 år och att stater bör eftersträva en högre nivå. En sänkning till 13 år skulle därmed uppenbart strida mot kommitténs tydliga rekommendationer. Ett stort antal remissinstanser, inklusive Barnombudsmannen, Bris, Rädda Barnen, Barnrättsbyrån och Unicef Sverige, menar att en sänkt straffmyndighetsålder till 13 år strider mot barnkonventionen.

För att värna barns rättigheter i fängelse har regeringen föreslagit vissa anpassningar i proposition 2025/26:132 Frihetsberövande påföljder för barn och unga. Till exempel föreslås en portalparagraf i fängelselagen om att alla åtgärder som rör intagna barn ska beakta barnets bästa och att Socialnämnden ska utse en särskild handläggare till intagna barn. För Miljöpartiet framstår dessa anpassningar som ett dåligt försök att dämpa den massiva kritiken. Om regeringen menade allvar med att säkra barns bästa skulle man inte inrätta ungdomsavdelningarna inom Kriminalvården från början, och särskilt inte tidigare än vad utredningen och Kriminalvården bedömde som möjligt med hänsyn till barnrätten.

I sammanhanget finns det en särskilt stor oro för hur flickors rättigheter ska respekteras inom Kriminalvården. Sannolikt kommer gruppen flickor som döms till fängelse vara mycket liten, vi vet t.ex. att endast 0–4 flickor per år avtjänar sluten ungdomsvård. Utredningen uppmärksammar detta faktum och drar slutsatsen att flickor under 18 år i de flesta fall kommer att avtjäna sina straff tillsammans med vuxna kvinnor upp till 21 år, en utformning som även den skulle strida mot barnkonventionen. FN:s barnrättskommitté är tydlig med att barn inte ens får placeras på samma anstalter

som vuxna. I stället bör stater inrätta separata anstalter för barn, med personal som har lämplig utbildning och som arbetar utifrån barnanpassade riktlinjer och metoder.

Mot denna bakgrund är det oacceptabelt att regeringen går vidare med förslaget.

Massiv kritik mot att sätta 13-åringar i fängelse

Få rättspolitiska förslag har mött ett så massivt motstånd som förslaget att sänka straffmyndighetsålder för allvarliga brott. Det är minst sagt anmärkningsvärt att regeringen går vidare med förslaget trots den skarpa kritiken från såväl barnrättsorganisationer och rättsväsendet som fackförbund, akademien, myndigheter och Lagrådet. Sammantaget är bilden tydlig: förslaget saknar stöd i forskning, riskerar att motverka sitt eget syfte och innebär ett allvarligt avsteg från principen om att barn ska behandlas som barn i rättssystemet.

Redan i utredningen Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11) framkom vilka risker som var förenade med en sänkt straffmyndighetsålder. Åtta av utredningens elva sakkunniga och experter lämnade särskilda yttranden eller reservationer till utredningens förslag. Experterna framhåller sammantaget att en sänkt eller differentierad straffbarhetsålder saknar forskningsstöd och sannolikt inte leder till minskad brottslighet. Tvärtom varnar de för att straffrättsliga ingripanden mot barn riskerar att skada barns utveckling, öka risken för återfall och pressa rekryteringen till kriminella nätverk ännu längre ned i åldrarna. Flera ifrågasätter också utredningens påstående om att dagens ordning hotar rättssystemets legitimitet. I stället framhålls att samhällsskydd redan kan uppnås genom LVU och att resurserna bör riktas mot tidiga, förebyggande och rehabiliterande insatser.

Även remisskritiken är omfattande. Bland annat Brottsförebyggande rådet (Brå), Barnombudsmannen och Socialstyrelsen påpekar att det saknas stöd i forskningen för att en sänkt straffbarhetsålder skulle minska brottsligheten. Utredningen konstaterar själv att det saknas evidens för brottsförebyggande effekter. Erfarenheter från Danmark visar dessutom att en sänkning av straffbarhetsåldern till 14 år ledde till ökad brottslighet och försämrad skolgång bland unga. Det är erfarenheter som tydligt talar emot regeringens påstående att en sänkning skulle bidra till att trycka tillbaka ungdomsbrottsligheten.

Brå, Domstolsverket och Polismyndigheten lyfter också betydande risker med en differentierad straffbarhetsålder. En ordning där olika regler gäller beroende på brottets art riskerar att skapa både tillämpningsproblem och legitimitetsproblem. Det kan exempelvis uppstå svåra gränsdragningar när samma unga person misstänks för flera brott, där vissa omfattas av den föreslagna regleringen och andra inte gör det. Ett sådant system riskerar att bli svårt för rättsväsendet att hantera och svårt för allmänheten att förstå. Det kan i förlängningen skada förtroendet för rättssystemet, särskilt bland barn och unga.

Flera remissinstanser lyfter även de konkreta riskerna för barn. Enligt Bris och andra barnrättsorganisationer kan frihetsberövande påföljder få allvarliga negativa konsekvenser för barns utveckling. Utredningen visar själv att sådana påföljder kan förstärka ett kriminellt beteende och även påverka barnets familj negativt. Detta gäller särskilt barn som redan befinner sig i utsatta livssituationer och därmed riskerar att dras ännu djupare in i kriminalitet. Bland annat Fackförbundet ST och Socialstyrelsen påpekar dessutom att barns hjärnor inte är färdigutvecklade i så unga åldrar. Förmågan till impulskontroll, konsekvenstänkande och riskbedömning är ännu under utveckling. Det

gör det orimligt att behandla barn i nedre tonåren som vuxna i ett straffrättsligt sammanhang. En sådan likställning riskerar att bli både orättvis och kontraproduktiv.

Kritiken handlar också om vilken syn på barn som ska präglade rättsstaten. Institutet för mänskliga rättigheter beskriver förslaget som ett radikalt avsteg från Sveriges långvariga tradition av att basera reformer som rör barn på vetenskap, barns utveckling och barnets bästa. Den svenska rättsordningen har historiskt byggt på att barns särskilda behov kräver särskilda lösningar. Civil Rights Defenders och flera andra aktörer kritiserar förslaget för att flytta fokus från förebyggande och stödjande insatser till ett mer repressivt synsätt. Att straffa barn hårdare, i stället för att förstå och påverka de livsvillkor som leder in barn i kriminalitet, är fel väg att gå. Det riskerar dessutom att leda till att rättssystemet uppfattas som orättvist, inte minst av unga.

Även de myndigheter som ska hantera konsekvenserna av regeringens förslag pekar på allvarliga brister. Kriminalvården har framhållit att myndigheten saknar tillräckliga resurser och rätt kompetens för att hantera barn i nedre tonåren. Polismyndigheten, men också Justitiekanslern och Statskontoret, lyfter att de praktiska och organisatoriska konsekvenserna inte är tillräckligt analyserade. Polismyndigheten varnar dessutom för att kriminella aktörer kan komma att rekrytera ännu yngre barn för att undgå straffrättsligt ansvar. En sådan utveckling skulle innebära att gränsen för vilka barn som exploateras av kriminella nätverk förskjuts ytterligare nedåt.

Lagrådet har också riktat mycket allvarlig kritik mot regeringens arbete. Lagrådet konstaterar att beredningen av förslaget inte uppfyller grundlagens beredningskrav. Enligt Lagrådet avviker lagrådsremissens förslag väsentligt från utredningen, både i sak och lagtekniskt. Trots detta har förslagen inte remitterats på nytt, utöver ett samråd med Kriminalvården. Mot den bakgrunden bedömer Lagrådet att beredningen är bristfällig och avstyrker att förslagen läggs till grund för ny lagstiftning utan ytterligare beredningsåtgärder.

Lagrådet ifrågasätter också om förslaget kan förväntas uppfylla sitt syfte, varken vad gäller att minska ungdomsbrottsligheten, säkerställa rättssystemets legitimitet eller att tillgodose behovet av upprättelse för brottsoffer. Tvärtom pekar Lagrådet på att förslaget riskerar att få motsatt effekt. Ett förslag som innebär så stora inskränkningar av barns grundläggande fri- och rättigheter måste kunna leva upp till sitt syfte, om så inte är fallet kan förslaget inte anses förenligt med grundlagen enligt Lagrådet. Lagrådet lyfter även att förslaget inte är förenligt med barnkonventionens krav på att frihetsberövande av barn endast får användas som en sista utväg och under kortast lämpliga tid. Sammantaget avstyrker Lagrådet förslaget i sin helhet.

Barn och unga bör särbehandlas i det straffrättsliga systemet

Regeringen föreslår även att ungdomsreduktionen avskaffas helt för unga myndiga och att den minskas för lagöverträdare under 18 år, samtidigt som straffmaximum höjs till fängelse i 18 år för barn. Miljöpartiet avslår dessa förslag i propositionen, och uppmanar regeringen att göra nödvändiga följdändringar av lagstiftningen i linje med det avslaget som att unga myndiga ska kunna dömas till ungdomsvård och särbehandlas i domstol samt i Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. Miljöpartiet anser att ungdomsreduktionen för unga myndiga och omyndiga bör vara oförändrad jämfört med i dag. Vi anser även att straffmaximum för barn bör ligga kvar på 10 år.

Barn, och även unga vuxna, skiljer sig från vuxna i fråga om mognad, impulskontroll och förmåga att överblicka konsekvenser. Straffsystemet måste kunna ta hänsyn till det. Det gäller i synnerhet för barn under 18 år. Att minska ungdomsreduktionen och höja straffmaximum för barn under 18 år innebär ett mycket långtgående avsteg från principen om att barn ska särbehandlas straffrättsligt. Det riskerar att göra påföljderna mindre rehabiliterande och mer skadliga, utan att regeringen har visat att reformen skulle minska brottsligheten. Miljöpartiets invändning är densamma när det gäller förslaget om att helt slopa ungdomsreduktionen för lagöverträdare mellan 18 och 21 år. I regering medverkade Miljöpartiet till att slopa ungdomsreduktionen för unga myndiga som begår allvarliga brott. Det var en avgränsad reform riktad mot allvarlig brottslighet. Regeringens förslag går betydligt längre och innebär att unga myndiga inte längre ska omfattas av ungdomsreduktion över huvud taget, även vid mindre allvarliga brott. Det är varken proportionerligt eller träffsäkert. Innan nya ändringar görs av ungdomsreduktionen, bör nuvarande regelverk ses över och utvärderas så att eventuella skärpningar kan göras träffsäkra och proportionerliga.

Om ungdomsövervakning, att regleringen vid misskötsamhet av påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst skärps och att gränsen för när bevistalan ska väckas sänks

Miljöpartiet står bakom regeringens förslag om att skärpa påföljden ungdomsövervakning, att skärpa regleringen vid misskötsamhet av ungdomsvård och ungdomstjänst samt att sänka gränsen för när åklagaren ska väcka bevistalan enligt presumtionsregeln från brott med minimistraff fem års fängelse till fyra år. Dessa förslag skiljer sig från propositionens mer långtgående repressiva delar genom att de ger samhället möjlighet att reagera tydligare utan att sänka straffbarhetsåldern eller generellt höja straffen för barn.

Ungdomsövervakning är en icke frihetsberövande påföljd som infördes för att fylla utrymmet mellan ungdomsvård, ungdomstjänst och sluten ungdomsvård. Miljöpartiet ser positivt på att sådana påföljder kan användas i större utsträckning, under förutsättning att de utformas proportionerligt och med barnets bästa i centrum. Brå står bakom skärpta regler för den befintliga påföljden ungdomsövervakning, och Barnombudsmannen har framhållit vikten av att icke frihetsberövande påföljder används när de bäst kan bidra till att barnet inte återfaller i brott. Samtidigt delar Miljöpartiet den kritik som bl.a. Barnombudsmannen, Civil Rights Defenders och Institutet för mänskliga rättigheter lyft om att rättssäkerhet, proportionalitet och möjlighet till omprövning måste värnas.

Miljöpartiet delar också bedömningen att misskötsamhet vid ungdomsvård och ungdomstjänst bör kunna mötas av tidigare och tydligare reaktioner. Det är samtidigt positivt att regeringen inte går vidare med utredningens mer långtgående förslag om att sänka kravet för undanröjande av dessa påföljder. Flera remissinstanser, däribland Åklagarmyndigheten, Socialstyrelsen, Civil Rights Defenders och Sveriges advokatsamfund, varnade för att en sådan ordning riskerade att bli alltför repressiv och leda till fler ingripande påföljder.

När det gäller bevistalan bedömer Miljöpartiet att en sänkt presumtionströskel är en mer träffsäker och proportionerlig åtgärd än att göra yngre barn straffmyndiga. Rädda Barnen har också framhållit att ett ändrat regelverk för bevistalan är en bättre väg än att

sänka straffbarhetsåldern. Samtidigt bör Åklagarmyndighetens invändning om att nuvarande regler är nya och ännu inte utvärderade tas på allvar och följas upp noga.

Riktade insatser mot barn i riskzon

För att förhindra att barn rekryteras in i gängen och förmås begå grova brott så är det breda och långsiktigt förebyggande arbetet helt avgörande. Vi i Miljöpartiet vill ge kraftigt stärkta resurser till vård, socialtjänst, psykiatri och skola – detta är verksamheter som varje dag möter barn och deras familjer och har störst möjligheter att förebygga en kriminell utveckling innan det första brottet sker.

Därutöver finns det goda exempel både från svenska kommuner och vårt grannland Danmark på brottsförebyggande arbete där ungdomar som befinner sig i riskzon för att dras in i kriminalitet blir föremål för riktade insatser som involverar hela familjen och andra i barnets omgivning. I Danmark har antalet gängkriminella minskat med en tredjedel på tio år och forskningen är tydlig: det är inte strängare straff, ungdomsfängelser eller sänkt straffmyndighetsålder som gett den effekten. Forskare lyfter i stället upp långsiktiga, sociala insatser som de starkast bidragande faktorerna.

Detta är insatser som vi i Miljöpartiet vill sprida och utveckla. Vi vet att barn under 15 år som utreds för allvarliga brott ofta har en omfattande problembild med flera riskfaktorer, såsom en sedan tidigare ställd psykiatrisk diagnos, de har uppvisat hög aggressivitet och låg impuls kontroll och har omfattande skolfrånvaro. Många har också vuxit upp i ett område med socioekonomiska utmaningar och bor med en ensamstående förälder eller en mamma eller pappa som saknar tillräcklig föräldraförmåga. Dessutom är närmare nio av tio barn redan kända av socialtjänsten innan de begår det första brottet. Det är helt uppenbart att nästan alla barn som begår brott tidigt i livet har uppvisat riskbeteenden för att rekryteras till kriminalitet och att både skola, socialtjänst och ibland polis har kännedom om detta. Det finns därmed stora möjligheter att fånga upp dessa barn och deras familjer redan innan det första brottet begås, genom bättre myndighetssamverkan och mer stöd till berörda familjer.

Ulrika Westerlund (MP)

Jan Riise (MP)

Camilla Hansén (MP)

Nils Seye Larsen (MP)

Mats Berglund (MP)

Annika Hirvonen (MP)